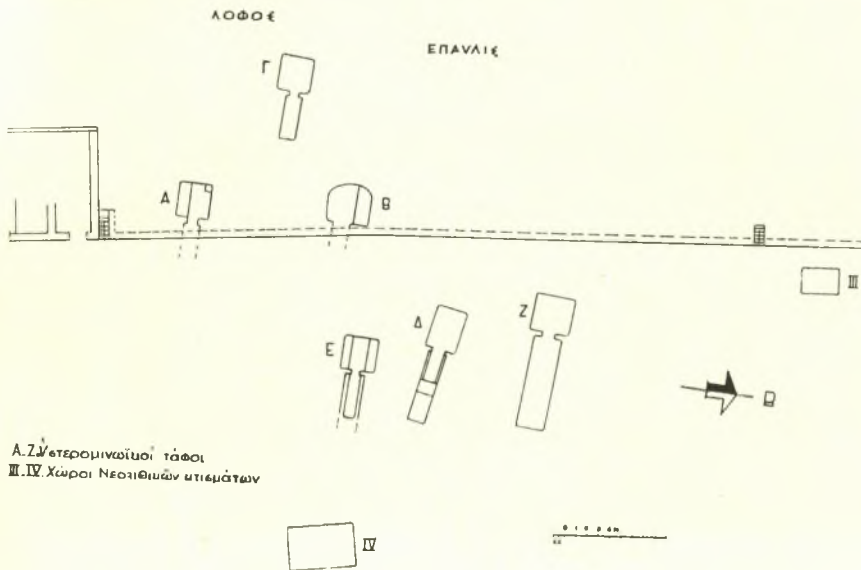

28. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΚΑΤΣΑΜΠᾶ

Διὰ τῶν ἐφετινῶν ἐργασιῶν, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν ἀπὸ τῆς 14ης Ὀκτωβρίου μέχρι καὶ τῆς 20ῆς Νοεμβρίου 1954, ἐγένετο συμπληρωματικὴ ἐργασία εἰς τὴν ὑστερομινωικὴν νεκρόπολιν Κατσαμπᾶ, τοπογράφους αὐτῆς ἐν συνόλῳ (βλ. εἰκ. 1), ὡς καὶ σχεδιάσεις ἐκάστου τῶν τάφων, συνεπληρώθη δὲ ἡ ἀνασκαφὴ τῆς πέρυσιν ἀνακαλυφθείσης νεολιθικῆς οἰκίας καὶ ἐξερευνήθη διὰ δοκιμαστικῶν τάφων ὁλόκληρος ὁ γῶρος περὶ τὴν νεκρό-

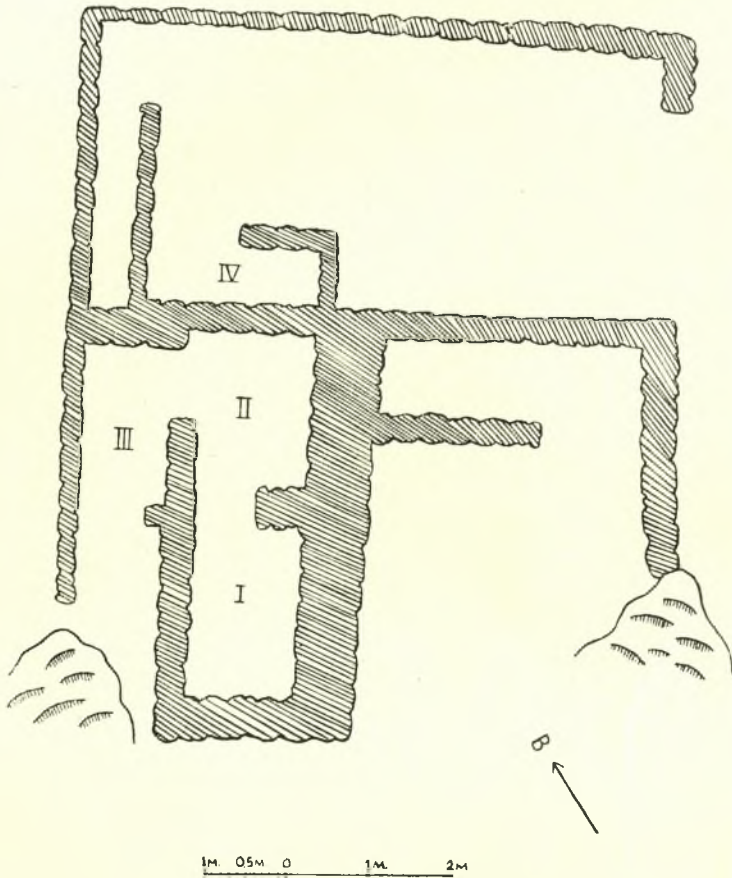

Εἰκ. 1. Ὑστερομινωικὴ νεκρόπολις παρὰ τὸν Καίρατον.

πόλιν ἐπὶ τῶν διαδοχικῶν ἐπιπέδων τῶν κατεχομένων πρὸς τὸν ποταμόν, καὶ ἐπὶ τῆς κλιτύος, βορείως τοῦ ἀγροκτήματος Σκιλλιανᾶκη. Δοκιμαστικὴ ἔρευνα ἐγένετο καὶ εἰς ἕτερον σημεῖον ἐν Κατσαμπᾶ, καὶ διὰ λεπτομεροῦς ἐξερευνήσεως καὶ μελέτης παλαιότερων στοιχείων, ἐλθόντων τυχαίως εἰς φῶς, ἐνετοπίσθησαν νέα ἀσφαλῆ σημεῖα μινωικῶν τάφων ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ Κατσαμπᾶ (ἀρχαίου Καίρατου). Τέλος διεπιστώθη ὅτι ὁ νεολιθικὸς συνοικισμὸς Κατσαμπᾶ δὲν περιορίζετο ἐπὶ τοῦ λοφίσκου ἄνωθεν τῆς νεκροπόλεως, ὅπου κεῖται ἡ ἀνασκαφεῖσα νεολιθικὴ οἰκία, ἀλλ' ἐξετείνετο καὶ ἐπὶ τῆς κλιτύος τῆς κατεχομένης ἡρέμα πρὸς τὸν ποταμόν. Τὸ σημαντικὸν τοῦτο συμπέρασμα ἐξήχθη ἐκ τοῦ ὅτι διὰ τῶν ἐφετινῶν

ἀνασκαφῶν ἤλθον εἰς φῶς καὶ νέα λείψανα νεολιθικῶν κτισμάτων μεταξύ τῶν τάφων τῆς μινωικῆς νεκροπόλεως.

Τὰ κτίσματα ταῦτα κείνται ἐπὶ τῆς δυτικῆς παρυφῆς καὶ κατὰ τὸ μέσον τοῦ κυρίου ἰσοπέδου τοῦ ἀγροκτήματος, εὐρίσκονται δὲ εἰς βάθος

Εἰκ. 2. Κάτοπις νεολιθικῆς οἰκίας παρὰ τὸν Καίρατον.

τὰ μὲν πρῶτα 70 ἐκ., τὰ δὲ δεύτερα 2 μ. ἀκολουθοῦντα οὕτω τὴν πρὸς ἀνατολὰς κλίσιν τοῦ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα κατωφεροῦς ἐδάφους, τὸ ὁποῖον διὰ νεωτέρων τεχνικῶν ἐπιχώσεων ἰσοπεδώθη. Τὰ κτίσματα ταῦτα εἶναι ᾠκοδομημένα κατὰ τὸν γνωστὸν τρόπον ἐκ μεγάλων καὶ μικρῶν ἀκανονίστων λίθων. Ἐξ αὐτῶν προῆλθεν ἄφθονος νεολιθικῆ κεραμεικῆ καὶ λί-

θινα ἐργαλεῖα, ἦτοι δύο νεολιθικοὶ πελέκεις καλῶς διατηρούμενοι, καὶ ἐν ἀκόνοιον.

Μὲ τὴν πρόοδον τῆς ἀνασκαφῆς καὶ τὸν καθαρισμὸν τῆς νεολιθικῆς οἰκίας διεφωτίσθη ἡ διάταξις αὐτῆς (εἰκ. 2, 3). Ἡ οἰκία εἶχε περιβόλον, ὅστις κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν ἠρείδετο ἐπὶ τοῦ βράχου. Αἱ τρεῖς ἄλλαι πλευραὶ, ὧν ἑκάστη ἔχει μῆκος περίπου 7 μ., ἀπαρτίζονται ἐκ σειρῶν ἀργῶν λίθων, οἱ ὁποῖοι ἐχρησίμευον ὡς βάσεις πλινθίνων τοίχων.

Εἰκ. 3. Ἐλπίς τῆς νεολιθικῆς οἰκίας Κατσαμπᾷ κατὰ τὴν ἀνασκαφήν.

Ὅτι πρόκειται περὶ ὑπαιθρίου περιβόλου φαίνεται ἐκ τοῦ μικροῦ πάχους τῶν τοίχων καὶ τοῦ μεγάλου ἀνοιγματος.

Ἡ κυρίως οἰκία, δηλαδὴ ὁ πρὸς κατοικίαν χρησιμεύων χῶρος, ἀποτελεῖτο ἐκ δύο μικρῶν συνεχόμενων καὶ συγκοινωνούντων δωματίων (εἰκ. 2, I, II), τὰ ὅποια εἶχον καὶ εἶδος πρωτογόνου παραστάδος κατὰ τὸ ἀνοιγμα ἐπικοινωνίας. Πιθανῶς καὶ ὁ ἕτερος χῶρος (III), μεταξὺ τῶν δωματίων καὶ τμήματος τοῦ περιβόλου, ἦτο ἐστεγασμένος καὶ κατωκεῖτο.

Οἱ τοῖχοι τῶν δωματίων εἶναι παχύτεροι καὶ ἰσχυρότεροι τῶν τοίχων τοῦ περιβόλου (πάχος 60—70 ἐκ.) καὶ ἀποτελοῦνται ἐκ σειρῶν μεγάλων ἀργῶν λίθων, μεταξὺ τῶν ὁποίων σφηνοῦνται μικρότεροι. Ἐχρησί-

μευον καὶ αὐτοὶ ὡς βάσεις πλινθίνων τοίχων, ἀρκετὰ ἰσχυρῶν, ὅπως βα-
στάσωσι τὸ βάρος τῆς στέγης, κατασκευαζομένης ἐκ καλάμων τοῦ παραρ-
ρέοντος Καιράτου ἢ κλάδων καὶ χώματος. Πάντως ὅτι οἱ χώροι ἦσαν
ἐστεγασμένοι προκύπτει ἐκ τοῦ σημαντικοῦ πάχους τῶν τοίχων καὶ τοῦ μι-
κροῦ πλάτους τῶν δωματίων. Οὐσιαστικῶς ἡ οἰκία, ἔχουσα εἴσοδον ἐκ
νότου, ἀνήκει εἰς τὸν τύπον but and ben, ὡς ἡ νεολιθικὴ οἰκία Μαγκασᾶ
(B.S.A. XI, σ. 263).

Εἰς ἐκ τῶν τοίχων τῆς κυρίως οἰκίας ἐξετείνεται καὶ πέραν τῆς γω-
νίας τοῦ δωματίου Π μέχρι τοῦ περιβόλου, πιθανῶς δὲ μικρὸς χώρος με-
ταξὺ τοῦ τοίχου τούτου, τοῦ περιβόλου καὶ τῆς οἰκίας, ἦτο ἐστεγασμένος
καὶ ἐχρησίμευεν ὡς κατοικία ἀνθρώπων ἢ ζῶων. Ὑπάρχει καὶ ἐγκρίσιος
διαχωριστικὸς τοίχος.

Ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου τῆς οἰκίας ἐξωτερικῶς ἐρείδεται μικρὰ κα-
τασκευὴ (IV), ὑπὸ μορφὴν προσκτίσματος, ἐκ μικροτέρων ἀργῶν λίθων, ἢ
ὅποια πιθανῶς ἐστεγαζέτο μὲ χαμηλὴν ἐλαφρὰν στέγην καὶ ἐχρησίμευε
πρὸς στέγασιν μικρῶν κατοικιδίων ζῶων. Ἄφθονα ὄστᾶ αἰγῶν καὶ προ-
βάτων, προσέτι δὲ καὶ ἀγελάδων, εὐρέθησαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου, ὅπου
ἐρρίπτοντο τὰ ἀπορρίματα τῆς οἰκίας. Ἡ μικρὰ αὕτη κατασκευὴ δὲν
σώζεται πλήρως, ἀλλὰ πιθανῶς εἶχε καὶ αὕτη τὸ σχῆμα «but and ben»
ὡς ἡ κυρίως οἰκία.

Αἱ προσβάσεις τῆς οἰκίας πιθανῶς ἦσαν ἀπὸ νότου, ἀπὸ τοῦ βρά-
χου, πιθανῶς δὲ καὶ ὁ περίβολος εἶχεν ἀνοίγματα κατὰ τὰ σημεῖα ἐκεῖνα,
ὅπου ἡ συνέχεια αὐτοῦ φαίνεται νὰ διακόπτεται. Γενικῶς ἡ διάταξις τῆς
οἰκίας ὡς καὶ ὁ τρόπος οἰκοδομῆς παρουσιάζει ἀναλογίας πρὸς τὰς ὑστέ-
ρας νεολιθικὰς οἰκίας τῆς Κνωσοῦ (P. of M. II σ. 16 – 18 εἰκ. 8A).

Πᾶσαι αἱ κατασκευαί, καὶ τῆς κυρίως οἰκίας καὶ τοῦ περιβόλου, εἶναι
τελείως ἐπιφανειακαί, ἄνευ θεμελιώσεως, καὶ εὐρίσκονται εἰς βάθος ὀλί-
γων ἑκατοστῶν ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Τοῦτο ἐξηγεῖ-
ται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ τόπος (κορυφὴ ὑψώματος) ἦτο ἀπρόσφορος πρὸς δι-
μιουργίαν προσχώσεων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ εἶδους τῶν ἀνωτέρων μερῶν
τῆς οἰκοδομῆς καὶ τοῦ μικροῦ ὕψους τῆς. Οὕτω προέκυψε τὸ παράδοξον
νὰ εὐρίσκωνται τὰ λείψανα τῆς παναρχαίας ζωῆς ἐκείνης σχεδὸν ἐπὶ τοῦ
σημερινοῦ ἐπιπέδου, καίτοι ἀποτελοῦντα καθαρῶτατον καὶ ἀμιγῆς νεολιθι-
κὸν στρώμα. (Κακῶς ἀνεγράφη εἰς Archaeology in Greece, J.H.S. LXXIV
σ. 166, ὅτι εἰς τὴν οἰκίαν εὐρέθη καὶ some barbotine ware). Ἡ καθαρότης
αὕτη τοῦ στρώματος ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ποτὲ πλέον ἀπὸ τῶν νεολι-
θικῶν χρόνων δὲν κατοικήθη τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς περιοχῆς. Ὁ μινωι-
κὸς συνοικισμὸς καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἀνεπτύχθησαν παρὰ τὴν θάλασσαν.

Ὁ χώρος τῆς νεολιθικῆς οἰκίας, ὁ ὁποῖος πέρυσιν ἀπέδωσε πληθὺς

κεραμεικῆς καὶ ἀρκετὰ λίθινα ἐργαλεῖα, ἀπέδωσε καὶ ἐφέτος δύο λιθίνους πελέκεις καὶ κεραμεικὴν. Ἐκ τῆς μελέτης τῆς κεραμεικῆς προκύπτει ὅτι ἡ

Εἰκ. 4. Ὅστρακα τῆς « μέσης νεολιθικῆς » περιόδου ἐκ τῆς οἰκίας Κατσαμπᾷ.

Εἰκ. 5. Νεολιθικοὶ πελέκεις, ρόπαλα καὶ πυρῆνες ὀψιδιανοῦ ἐκ Κατσαμπᾷ.
(Τὰ πλείστα ἐκ τῆς οἰκίας).

οἰκία χρονολογεῖται κατὰ τὴν μέσην νεολιθικὴν περίοδον, χαρακτηριζομένη κατὰ τὴν ταξινομήσιν τοῦ EVANS (Palace of Minos I σ. 36, εἰκ. 8), ἐκ τῆς πλουσίας χαρακτῆς καὶ ἐνθέτου διακοσμῆσεως. Ὅτι πάντα τὰ κινητὰ εὐρήματα τῆς οἰκίας, κεραμικὴ καὶ λίθινα ἐργαλεῖα (εἰκ. 4, 5), ἀνήκουν εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν περίοδον δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία, διότι πενιχρὰ καλύβη, ὡς ἡ παρούσα, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κατοικηθῆ ἐπὶ λίαν μακρὸν διάστημα. Ὡς πρὸς τὴν ἀπόλυτον χρονολογίαν πρέπει νὰ εἴμεθα ἐπιφυλακτικοί, κατόπιν τῶν γενομένων ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου συζητή-

Εἰκ. 6. Ἀνακτορικὴ κεραμικὴ ἐκ τοῦ τάφου Ζ Κατσαμπᾶ.

σεων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. (Τὴν κατωτέραν χρονολογίαν διὰ τὴν μέσην νεολιθικὴν περίοδον, 2700–2500, προτείνει μὲ ἐπιφύλαξιν ὁ HUTCHINSON, *Antiquity*, XXVIII, σ. 164).

Εἰς τὴν μινωικὴν νεκρόπολιν ἐγένεν ἐργασία πρὸς μεταφορὰν τῶν συνεσταλμένων νεκρῶν τοῦ τάφου Ζ εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἰς ἐκ τούτων μετεφέρθη. Κατεβλήθη προσπάθεια πρὸς μεταφορὰν ἐκ τοῦ τάφου εἰς τὸ Μουσεῖον ὀλοκλήρου τοῦ ὄγκου τοῦ χώματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐσώζοντο τὰ ἕλη ξύλου τοῦ «λευκοῦ φερέτρου». Ἡ προσπάθεια αὕτη δὲν ἐτελεσφόρησε, συνεπεῖα τῶν καταρρακτωδῶν καὶ ὅλως ἀπροβλέπτων βροχῶν τοῦ ἐφετινοῦ φθινοπώρου.

Περαιτέρω ἔρευνα διὰ δοκιμαστικῶν τάφρων πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ νέων τάφων ἐδυσκολεύθησαν μεγάλως λόγῳ τῆς τεραστίας ἐπιχώσεως. Οὐδαμοῦ συνητήθη βράχος μέτρι βάθους δύο μέτρων καὶ πλέον, πιθανὰ δὲ δάπεδα τάφων θὰ εὐρίσκοντο εἰς βάθος κάτω τῶν ἕξ μέτρων. Ἐξ ἑτέρου διεπιστώθη ὅτι ἡ περαιτέρω ἐπιφάνεια τοῦ ἐκ κούσκουρα πετρώματος τῆς κλιτύος, ὅπου πιθανῶς ἐλαξεύθησαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τάφοι, εὐ-

Εἰκ. 7. Ἀνακτορικὸς ἀμφορεὺς μετὰ παραστάσεις κροῶν ἐξ ὀδόντων ἀγριοχοίρου.

ρίσκεται σήμερον ὑπὸ τὰ κτήρια τοῦ Ἀγροκλήματος Σκιλλιανάκη καὶ τῆς Γεωργικῆς Ὑπηρεσίας, ἀκολουθοῦσα κατεύθυνσιν πρὸς ΒΔ. Οὕτω οἱ τάφοι ἦσαν διατεταγμένοι ἡμικυκλικῶς ἐπὶ τῆς κλιτύος, ὡς εἰς τὴν νεκρόπολιν τῶν Καλυβίων (Monum. Antichi XIV, 1904, στ. 507–8 εἰκ. 2), καὶ τοῦτο καθιστᾷ δυσχερεστέραν τὴν ἔρευναν. Ἀντιθέτως φρονῶ ὅτι βασιμοὶ ἐλπίδες ὑφίστανται διὰ τὴν κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος ἐπέκτασιν τῶν ἐρευνῶν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ Καιράτου.

Μικρὰ δοκιμὴ ἐγένετο καὶ εἰς ἕτερον σημεῖον ἐν Κατσαμπᾷ (ἰδιοκτη-

σία Χατζῆ Ἀνυφαντάκι), ὅπου ἦλθον εἰς φῶς ἄφθονα ὄστρακα καὶ πελεκητοὶ λίθοι. Καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ συστηματικώτερα ἔρευνα.

Εἰς τὸ Μουσεῖον ἐπερατώθη ἡ ἀποκατάστασις τῶν εὐρημάτων, εἰκ. 6, ὑπὸ τοῦ ἀρχιτεχνίτου κ. Ζαχαρία Κανάκη, ὅστις ἀποκατέστησεν ἀριστοτεχνικῶς τὸν ἀμφορέα τῶν περικεφαλαίων (βλ. εἰκ. 7 καὶ σχετικὸν ἄρθρον μου εἰς *Antiquity*, XXVIII σ. 211 ἔξ.). Ὁ ἀμφορεὺς εἶχεν εὐρεθῆ εἰς κακὴν κατάστασιν διαλύσεως εἰς τὴν νοτιονατολικὴν γωνίαν τοῦ τάφου Ζ. Πολύτιμος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν ἀνασκαφῶν ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τοῦ ἔξαιρέτου ἀνιχνευτοῦ κ. Χαράλ. Παπαδάκη, ἀρχιφύλακος τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ